مدیریت شهری
شماره ۴۴ پاییز ۹۵
No.44 Automn 2016
۴۹۹-۵۱۶
زمان دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۲/۲۳ زمان پذیرش نهایی: ۱۳۹۵/۵/۲۹

ارزیابی میزان ارتباط شفابخشی منظر باغ ایرانی با فضاهای باز شهری

رکسانا عبدالهی – دانشجوی دکتری معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.
بهناز امین زاده* – دکتری شهرسازی، دانشیار دانشگاه تهران، دانشکده شهرسازی، دانشکده هنرهای زیبا، تهران، ایران.
آزاده شاهچراغی – دکتری معماری، استادیار دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.
ایرج اعتصام – دکتری معماری، استاد، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

چکیده

منظر شفابخش به عنوان محیطی مطلوب جهت کاهش تنش و افزایش آرامش در فضاهای متراکم و آشفته شهری امروزی می تواند بر سطح سلامت افراد تأثیرگذار باشد. به طوری که این مناظر به لحاظ برخورداری از ویژگی هایی، قابلیت کاهش تنش و فشار عصبی، ایجاد آرامش و بازگردانی وضع سلامت را خواهند داشت. به همین سبب هدف این تحقیق شناخت چگونگی ارتباط میان مؤلفه‌های شفابخشی منظر باغ ایرانی و مؤلفه‌های کیفیت (مطلوبیت) و شفابخشی فضاهای باز شهری به‌منظور کاستن از تنش های محیطی ساکنین شهرها می باشد. روش تحقیق به دو صورت اکتشافی و همبستگی بوده و از فن مصاحبه، مشاهده و پرسشنامه به جهت جمع-آوری اطلاعات میدانی بهره گرفته شده است. جامعه آماری تحقیق استفاده‌کنندگان از پارک های شهری ساخته‌شده بر اساس اصول باغ ایرانی می‌باشند و نمونه‌های موردمطالعه در این پژوهش استفاده‌کنندگان از بوستان باغ ایرانی ده‌ونک تهران و باغ ایرانی گوهردشت کرج می‌باشند. نمونه گیری به‌صورت هدفمند بوده و تعداد ۱۱۰ پرسشنامه در میان افراد توزیع شده است. نتایج تحقیق حاکی از آن است که مؤلفه رنگ با مقدار میانگین ۴,۳۷ بیشترین تأثیرگذاری را بر شفابخشی منظر در باغ ایرانی داشته و نیز مؤلفه رایحه با مقدار میانگین ۲,۷۶ دارای کمترین میزان تأثیر می باشد. نتایج دیگر تحقیق مبنی بر آن است که مؤلفه رایحه، آب، گیاه و نور با تمامی محرک‌های کیفی فضاهای باز شهری دارای ارتباط هستند. مؤلفه رنگ با تمامی محرک‌های کیفی به‌جز حس مشارکت ارتباط داشته؛ هم چنین مؤلفه موسیقی تنها با محرک کیفی تحریک حواس دارای ارتباط می باشد.

واژه‌های کلیدی: شفابخشی، منظر شفابخش، باغ ایرانی، فضاهای باز شهر ی

Evaluate the relationship between healing Persian garden landscapes with urban open spaces

Abstract

Landscape healing as a favorable environment to reduce stress and increasing relaxation and Turbulent dense urban areas today can have an impact on human health. So that these views regarding the features, functionality reduces tension and stress, help you relax and restore their health status. The purpose of this research to know how the Persian Garden and Landscape Healing the Relationship between quality components (utility) and healing urban open spaces to reduce environmental stresses are city dwellers. Both exploratory and correlational research methods and techniques, observation and questionnaires were used to collect field data. The study of users of the urban park built on the principles of garden Iran. And examples of study in these research ten users of the Persian garden Tehran's Vanak park and garden are Gohardasht Iran. Sampling was targeted and the numbers of 110 questionnaires were distributed among the people. The results indicate that the color component with the greatest influence on healing the perspective of the average value of 4.37 in the Iranian garden. As well as fragrance components with an average value of 2.76 is the lowest impact. Results of other studies that some components of fragrances, water, plants and light quality with all the drivers of urban open spaces are connected. All drivers except for color quality components connected to the sense of participation. The music component is associated only with the stimulant quality stimulate the senses.

Keywords: healing, healing perspective, Persian gardens, urban open spaces

* نویسنده مسئول مکاتبات، شماره تماس: ۰۹۱۲۲۰۳۰۹۹۴؛ رایانامه: bghohar@ut.ac.ir

این مقاله برگرفته از رساله دکتری رکسانا عبدالهی با راهنمایی دکتر بهناز امین زاده و دکتر آزاده شاهچراغی است که در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران دفاع گردیده است.

۱. مقدمه

بروز بحران‌های محیطی و شیوه زندگی قرن بیست و یکم، انسان معاصر را در دام تنش، فشار و بحران عصبی گرفتار آورده است. برآیند معضلات ناشی از مجموعه عوامل منجر به ایجاد بحران های محیطی کیفیات شهری نامطلوبی از حیث‌های متفاوت رقم زده است. اثرات سوء ناشی از این عدم مطلوبیت در فضاهای شهری معاصر (ازجمله فضاهای باز شهری)، بحران‌های عصبی و روانی را برای ساکنین شهرها به بار آورده و منجر به بیماری‌های جسمی، روانی و اجتماعی می‌گردند.

یکی از رویکردهای مؤثر در زمینه نیل به راهکاری به‌منظور نزدیکی هرچه بیشتر فضاهای متراکم و آشفته شهری امروزی به سطح فضاهایی کاهنده تنش و افزاینده آرامش، مناسب، مطلوب و درنتیجه مؤثر بر سطح سلامت افراد رویکرد "منظر شفابخش" است.علاوه بر این کشوری مانند ایران دارای میراث فرهنگی و طبیعی ارزشمندی به نام "باغ ایرانی" است. این اثر متضمن مفاهیم متعالی و سودمند، مزید بر ارزش‌های زیبایی‌شناختی‌اش دارای منظری با رویکرد شفابخشی ست ، به عبارتی شرایط سوق انسان‌ها به سمت آرامش و ارتقاء سطح سلامت را داراست.

دراثنای سطح شهرهای مذکور فضاهای باز شهری به‌عنوان بستر فعالیت‌های کارکردی و پیونددهنده جامعه و منشأ مهم در جهت حفظ سلامت ساکنین شهری می‌توانند متضمن عامل حیات‌بخش طبیعت گشته و در جهت کاهش تنش و شدت انواع بیماری‌ها و افزایش سطح آرامش و ارتقاء سطح تأمین نیازها حد وسیعی از کاستی‌های حیات امروزی را به‌صورت بهینه پوشش دهند. به همین سبب استفاده از ویژگی های منظر شفابخش باغ های ایرانی و لحاظ کردن آن در فضاهای باز شهری در جهت متناسب بودن آنها با نیازهای زندگی روزمره امروزی مردم به عنوان مساله ای است که مدنظر بوده و در این تحقیق به آن پرداخته خواهد شد.

هدف اصلی این تحقیق شناخت چگونگی ارتباط میان مؤلفه‌های شفابخشی منظر باغ ایرانی و مؤلفه‌های کیفیت (مطلوبیت) و شفابخشی فضاهای باز شهری به‌منظور کاستن از تنش‌های محیطی ساکنین شهرها می‌باشد.

در حدود سه دهه اخیر مطالعات مربوط به نحوه تاثیرگذاری کیفیات محیطی مختلف از مصنوع تا طبیعی بر وضعیت جسمی و روانی انسان به نتایج مشترکی رسیده اند (هادوی،۱۳۸۳). مروری بر نظریات محققان در بخش تاثیر متقابل انسان و محیط، نشان می دهد که اغلب پژوهشگران و رفتارشناسان علاوه بر معرفی ویژگی های این نظریات همواره بر تاثیرات محیط بر سلامت (شفای) جسم و روان انسان تاکید کرده اند و معتقدند در روند شناخت رابطه تعاملی انسان- محیط نیازهای انسانی به عنوان عامل انگیزش رفتار در محیط می باشند (لنگ،۱۳۸۱). آن ها بر این اصل اشاره کرده اند که هرچه در یک محیط به نیازهای انسانی بیشتر و بهتر پاسخ داده شود، آسایش جسمی و روانی بیشتری در فرد به‌وجود خواهد آمد (مرتضوی،۱۳۸۰) و لذا نمی‌توان در وجود ارتباط میان محیط و سلامت(شفا) تردید نمود.اما تا کنون در مورد چگونگی چنین ارتباطی و چیستی مولفه های محیطی تاثیرگذار بر سلامت(شفا) سخنی مطرح نشده و نظر مشخصی در این زمینه ارائه نگردیده است. از سوی دیگر خلأ تحقیقاتی انجام شده در حیطه بررسی تاثیر محیط بر انسان به این شکل خود رانشان می‌دهد که این حوزه از مطالعات عمدتاً درزمینه روان‌شناسی محیط انجام شده و نتایج آن زبان اصول‌مند طراحی مناسب خود را در شهرسازی نیافته است و رویکرد شفابخشی منظر عمدتاً در رابطه با طراحی باغ و محوطه‌های بیمارستانی مطرح می‌باشد که بایستی در حوزه فضاها و مناظر شهری نیز بسط یابد (امین زاده، ۱۳۸۶).

در این تحقیق تلاش شده برای نیل به هدف فوق از نظریه روان شناسی برانگیختگی[۱] محیط به طور روشمند استفاده گردد تا بتواند به معماران،شهرسازان و طراحان علاقمند، مولفه های محیطی موثر بر سلامت(شفا) را جهت استفاده در محیط کالبدی شهرها و کلان شهرهای معاصر معرفی نماید. در این راستا نظام ارتباط

۱. Arousal –Stimulation Theory

فیزیولوژیک انسان از طریق حواس خود بـا محـیط و محرک ها و شرایط محیطی بررسی گردیده است.
در این راستا سوالات ذیل طرح گردیده اند:

۱) مؤلفه‌های محیطی شفابخشی چه هستند و چه تأثیراتی بر شفابخشی منظر باغ ایرانی دارند؟
۲) مؤلفه‌های کیفی شفابخشی فضاهای باز شهری شامل چه عوامل و تأثیراتی هستند؟
۳) چه ارتباطی بین مؤلفه‌های شفابخشی منظر در باغ ایرانی و مؤلفه‌های کیفی شفابخشی فضاهای باز شهری وجود دارد؟

۲. مواد و روش‌ها

نـوع تحقیـق در پـژوهش حاضـر کـاربردی و روش تحقیق مورد استفاده اکتشافی و همبستگی می‌باشـد. به منظور جمع آوری داده های حاصـله، از مطالعـات کتابخانه ای و میدانی و فن پرسش نامه استفاده شده است. شیوه نمونه گیری از جمعیـت آمـاری تحقیـق، هدفمند بوده و موارد ذیل به‌عنـوان عوامـل مـؤثر در انتخاب نمونـه‌هـا لحـاظ گردیدنـد: ۱. افـراد مـدنظر موردمطالعه از پارک به‌صورت دائمی استفاده نمایند۲. این افراد در صبحگاه از فضای پارک استفاده کننـد۳. بـازه سـنی مـدنظر بـرای نمونـه موردمطالعـه بـازه میان‌سال یعنـی ۴۰ تـا ۷۰ سـال مـی‌باشـند.[۱] تعـداد پرسش نامه های توزیع شده در میان افـراد اسـتفاده کننده از پارک ۱۱۰ عدد بودند که هر سؤال بـر یـک مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت نمره‌گذاری شـده اسـت و بدین منظور با توجه به عدم دسترسی به میزان حجم جامعه در این دو پارک، از فرمول تعیین حجم نمونـه زمانی که حجم جامعه نامعلوم است، استفاده گردیـد. نمونه‌های موردمطالعه در این پـژوهش بوسـتان بـاغ ایرانی ده ونک تهران و باغ ایرانی گوهردشـت کـرج می‌باشند که بر اساس اصول باغ ایرانی ساخته شـده اند. محاسبات آماری در این تحقیق با استفاده از نرم‌افـزار SPSS انجام شده است.

۳. شفا، شفابخشی و منظر شفابخش

شفا[۲] اصطلاح گسترده‌ای است که به‌عنوان رونـدی کلـی برای بهبود اطلاق می‌شود که جسم و روان را بـا هـم در نظر می‌گیرد. بنا بر نظریه کوپر مارکوس ومارنی بـارنز در سـال ۱۹۹۵ مـیلادی، شـفا، رهـایی از علائـم فیزیکـی، بیماری و ضربه روحی است و عاملی برای کـاهش فشـار عصبی[۳] و افزایش میزان راحتـی افـراد قلمـداد مـی‌شـود (Cooper Marcus&Barnes ۱۹۹۵).

لازم به ذکر است که در بسیاری از متـون، شـفا متـرادف کلمه سلامت به‌کاربرده می‌شود. در جدول یک به معـانی شفا از دیدگاه‌های متفـاوت قابـل اسـتناد، ازنظـر معنـایی اشاره می‌گردد.کاربرد عمومی مفهوم شفابخش به فرآینـد مؤثری اطلاق می‌شود که سـلامت همـه‌جانبـه را ارتقـاء می‌بخشد. سه جنبه مختلف فرآیند شفابخشی عبـارت‌انـد از:۱- رهایی نسبی از علائم فیزیکی بیماری مانند درد ۲- کاهش تنش و افزایش آرامش ۳- بهبود احساس سلامت همـه‌جانبـه و حـس امیـدواری. بـر مـورد دوم بـه‌عنـوان پیش‌نیاز سومین جنبه شفابخشی بیشتر تأکیـد مـی‌گـردد (Cooper Marcus&Barnes ۱۹۹۹).

منظور از منظر شفابخش[۴]، منظر درمانی[۵] یا منظر درمـان گر به‌طورکلی مناظری است که بـه لحـاظ برخـورداری از ویژگی‌هایی قابلیت رفـع مشـکلات جسـمی و رهـایی از تنش و فشار عصبی را دارند. ایـن منظرهـا بـا تأکیـد بـر ارتباط با طبیعت و نیز ویژگی‌های انسان- محـوری خـود به‌طور غیرمستقیم فعالیت‌ها و فرآیندهایی را که به بهبـود وضع سلامت کمک می‌کنند، افزایش می‌دهنـد (هـادوی ۱۳۸۳،۳).

---

۱. بازه میانسالی به این جهت مدنظر پژوهش قرار گرفـت کـه در سن ۴۰ و ۵۰ سالگی افت سـلامت عمـومی، و ۶۰ تـا ۷۰ سـالگی افت سلامت فیزیکی و سلامت روان (نجـاتی و همکـاران ۱۳۹۰، ۲۲۹) در میانسالان رواج داشته و منظر و باغ ایرانی درصورتی‌کـه خاصیت شفابخشی داشته و از مؤلفه‌های منتهی به چنین خاصـیتی در آن‌ها استفاده گـردد مـی‌تواننـد بـه بهبـود وضـعیت میانسـالان کمک کنند.

۲. Heal, Recovery

۳. استرس یا فشار روانی یک حالت درونی است که می‌تواند ناشـی از خواسته‌های فیزیکی یا موقعیت‌های اجتماعی باشد، که بالقوه زیان‌بـار، غیرقابل‌کنترل یا فراتر از استعداد سـازگاری فـرد مـی‌باشـد (Ulrich ۱۹۹۱،۲۰۳).

۴. Healing Landscape

۵. Therapeutic Landscape

جدول ۱: معانی شفا از دیدگاه‌های مختلف؛ مأخذ: نگارندگان (با توجه به منابع)، ۱۳۹۵.

دیدگاه‌ها	معانی و مفاهیم واژه"شفا" (یابی)
طب سنتی	هماهنگی چهار مزاج آدمی – دموی، بلغمی، صفراوی و سوداوی (صدیقی ۹،۱۳۹۱)
لغت‌نامه وبستر	برطرف کردن کلیه امراض و بیماری‌ها، بهبود یافتن و ترمیم شدن، سلامتی و شفایابی به مفهوم عمل یا فرآیندی است که در آن همه‌چیز رو به سلامتی و بهبودی است. (دلفان، دری و حاتمی ۲،۱۳۹۰)
لغت‌نامه آکسفورد (انگلیسی)	۴ معنی از کلمه Heal برمی‌آید:۱) ایجاد بهبودی در شرایط جسمی ۲) بهبود یافتن (یک بیماری) ۳) رها شدن از برخی شرایط ناگوار مثل بیماری‌های جسمی و روحی ۴) سالم و با طراوت شدن
سازمان جهانی بهداشت	آسایش جسمی، روحی، روانی و اجتماعی و نه‌فقط نداشتن بیماری و نقص عضو (نیکبخت ۷۹،۱۳۸۳)
حکیم نظامی در کتاب پنج گنج	سلامتی–آسودگی (سلامت به اقلیم آسودگی است.) (صدیقی ۹،۱۳۹۱)
محققان	سلامتی و شفا (یابی) به مفهوم واکنش‌های مثبت روانی، روحی، جسمی و کاهش رفتارهای ناهنجار است و محیطی آرامش‌بخش را فراهم می‌کند تا احساس تسکین خاطر را به کاربران آن محیط القا کند. (Van den Berg et al. **۲۰۱۰،۱۲۰۴**)

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۴ پاییز ۹۵
No.44 Automn 2016

تحلیل آنچه روی بازدیدکننده تأثیر می‌گذارد، از اهداف منظر شفابخش می‌باشد (Williams ۱۹۹۹).

۴. شفابخشی، نظام ارتباط فیزیولوژیک[۱] انسان با محیط و نظریه روان‌شناسی برانگیختگی محیط

از بین نظریات عرصه علم روان شناسی محیطی در باب تاثیر متقابل انسان و محیط نظریه روان شناسی برانگیختگی محیط بر موضوع "مؤلفه‌های محیطی مؤثر بر شفا" تمرکز دارد.طبق نظریه روان شناسی برانگیختگی، محیط دربرگیرنده اطلاعات ادراکی[۲] لازم برای حفظ سلامتی است؛ مانند رنگ‌ها و بوهای مختلف، سرما و گرما و نیز محرک‌های پیچیده‌تر مانند ساختمان‌ها و مناظر طبیعی (مرتضوی ۱۴،۱۳۸۰).

در راستای بیان تأثیر متقابل انسان و محیط تحت نظریه برانگیختگی روان‌شناسی محیط نظام ارتباط فیزیولوژیک انسان از طریق حواس خود با محیط و محرک‌ها و شرایط محیطی بررسی می‌گردد.انسان در وهله اول از طریق حواس خود با محیط و محرک‌ها و شرایط محیطی، ارتباط فیزیولوژیک برقرار می‌کند (Hall ۱۹۹۰).ارتباط انسان با محیط اطراف او، تابعی از مجموعه سیستم حواس چندگانه‌اش می‌باشد. بنابراین برای ایجاد فضایی مؤثر که ارتباطی مطلوب میان انسان و محیط برقرار کند، لازم است نحوه دریافت محیط از طریق این سیستم حواس موردتوجه قرار گیرد (هادوی ۱۳۸۳، ۱۴).ادوارد تی هال بنیادهای زیستی درک فضا را حواس پنج‌گانه معرفی می‌کند و فضایی که به‌طور مؤثر توسط سیستم‌های حسی درک می‌شود را فضاهای حسی می‌نامد (Hall ۱۹۹۰).

---

۱. Physiologic – وابسته به علمی که درباره طرز کار اعضا و دستگاه های بدن جانداران و ارتباط آن ها با یکدیگر بحث می کند.

۲. مفهوم ادراک دارای ابعاد و معانی وسیعی است. در روان-شناسی امروز ادراک، فرایندی ذهنی است که در طی آن گزینش و سازمان‌دهی اطلاعات حسی صورت گرفته، تجارب حسی معنی‌دار می‌شوند و از این طریق انسان روابط امور و معانی اشیاء را درمی‌یابد عناصر گردآوری‌شده به‌وسیله حواس با نظم و شکل خاصی به فعالیت ادراکی جهت می‌دهند. ماتلاک، ادراک محیط را فرایندی می‌داند که طی آن فرد به‌وسیله رمزگشایی از اشاره‌های محیط به کسب اطلاعات می‌پردازد (ماتلاک ۱۳۸۰). بر این اساس ادراک باید فرایند زیست‌شناختی و روان‌شناختی فعال و هدفمندی باشد. تناسبات، رنگ، نور نمونه‌هایی از عناصر طراحی محیط‌اند که همراه سایر عوامل فیزیکی(مادی)محیط که نمونه‌هایی از اطلاعات حسی محیط‌اند می‌توانند بر ادراک تأثیر بگذارند.

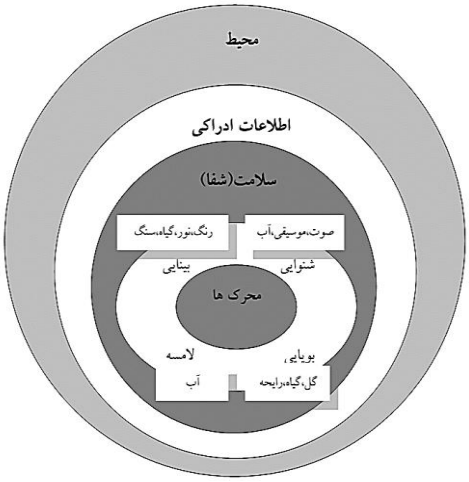

تصویر ۱: مدل نظریه روان‌شناسی برانگیختگی محیط؛ مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۵.

بررسی و تعمق نشان می‌دهد از بین حواس آدمی هر یک از حواس شنوایی، بینایی، بویایی و لامسه کمک به درک فضایی می‌کنند، لذا در این تحقیق به‌زعم نگارنده متناظر هر یک از آن‌ها فضاهایی تحت عنوان فضای شنیداری، دیداری، بویایی و حس لامسه در نظر گرفته می‌شوند و به‌منظور بسط چگونگی تأثیر محیط بر شفا در مورد هر یک از فضاها نحوه تأثیر مؤلفه‌هایی از محیط مانند موسیقی (محرک فضای شنیداری)، رنگ، نور، سنگ (محرک های فضای دیداری)، گیاه (محرک فضای بینایی،بویایی و لامسه)، آب (محرک فضای شنیداری، دیداری و لامسه) و رایحه (محرک فضای بویایی) مورد تمرکز قرار می گیرد .

در اینجا لازم به ذکر است که این ارتباط انسان با محیط از طریق حواس را می‌توان در بین علوم و تئوری‌های محیطی و طراحی در زمره روان‌شناسی بوم‌شناختی (اکولوژیک)[1] قرار داد. این شاخه از علوم مرتبط با روان‌شناسی محیطی، محیط و بوم را پایه و اساس تمامی داده‌ها می‌داند و از این دیدگاه داده‌های محیطی به‌گونه‌ای مستقیم و بدون نیاز به پردازش مغز آدمی از طریق انوار محیطی و به‌وسیله حواس آدمی (به‌مثابه یک نظام (سیستم)) عمل می‌کند (مطلبی ۱۳۸۰، ۵۶).

۱. Ecologic - این مکتب تحت عنوان مکتب روان‌شناسی اپتیکی جیمز گیبسون (James Gibson) نیز نامیده می‌شود.

تصویر ۲: مدل مؤلفه‌های محیطی تأثیرگذار بر شفابخشی؛ مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۵.

۵. شفابخشی منظر باغ ایرانی بر اساس نظریه روان‌شناسی برانگیختگی محیط

با توجه به مرور پژوهش‌های انجام شده شفابخشی باغ ایرانی تأیید گردیده است و این مؤلفه‌ها در منابع متفاوت ذکر گردیده‌اند، اما در تحقیق حاضر بر اساس نظریه روان‌شناسی برانگیختگی محیط که بر تأثیر متقابل انسان و محیط تأکید می‌نماید این مؤلفه‌ها مورد اشاره قرار می‌گیرند.

باغ ایرانی باغی شفابخش و منظری چندمنظوره برای پاسخ به نیازهای انسانی، با فراهم کردن تجربه فضای درونی، تحریک حواس پنج‌گانه (نظام تمرکز حواس) از طریق نظام‌های کالبدی خود و مؤلفه‌های موسیقی، رنگ، نور، گیاه، آب و نیز پیوند میان این نظام و نظام معنایی باعث ایجاد آرامش، سلامت روان، تأثیر مستقیم بر بهداشت روان انسان و درنتیجه شفابخشی کاربر می‌شود؛ هم‌چنین باغ ایرانی علاوه بر نظام‌های کالبدی دارای نظام‌های کارکردی و معنایی است که با پیوند انسان به ساحت فرازمینی تأثیر مستقیم بر جسم و روان وی دارد(شاهچراغی ۱۳۸۸). لذا چرایی شفابخشی باغ ایرانی به‌وسیله تحریک حواس (به‌عنوان پایه مؤلفه‌های حاصل شده از نظریه برانگیختگی محیط) و سپس هر یک از مؤلفه‌های موسیقی، رنگ، نور، گیاه، آب در نظر گرفته می شوند. اصول معماری و اصول زیبایی‌شناسی باغ ایرانی خصلت شفابخشی آن را موجب می‌گردند، اصول معماری در محیط باغ نظام تمرکز حواس را (شامل سه دسته

کالبدی، کارکردی و معنایی) به وجود می‌آورد. از بین این سه دسته، نظام کالبدی باغ ایرانی شامل نظام آب، کاشت و ابنیه بر حواس پنج‌گانه انسان (شامل شنوایی، بینایی، بویایی، لامسه و چشایی) تأثیر مستقیم می‌گذارد و با تحریک حواس نام برده از طریق سه نظام مذکور و دارا بودن مؤلفه‌های مربوط به تحریک هر حس (مؤلفه‌های موسیقی و آب مربوط به تحریک حس شنوایی-رنگ، نور، گیاه، آب در مورد بینایی- رایحه و گیاه در ارتباط با بویایی،آب وگیاه مرتبط با لامسه) شفابخشی را نتیجه می‌دهد. علاوه بر این سه عامل تحریک جسمانی، سازمان‌دهی فضایی و وحدت نیز خصلت شفابخشی باغ ایرانی را محرز می‌نمایند.لازم به ذکر است در مورد مؤلفه سنگ درون فضای باغ ایرانی مشخصات ویژه و خاصی از کلیه لحاظ دیده نمی‌شود.

جدول ۲: چگونگی تحریک حواس کاربر منظر باغ ایرانی تحت تاثیر مولفه های محیطی شفابخشی ؛ مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۵.

مصداق های مربوطه محرک حواس	مولفه های محیطی شفابخش	حواس مربوطه تحت تاثیر	نظام کالبدی باغ ایرانی			ادله و نتایج شفابخشی ناشی از مولفه ها
			نظام آب	نظام کاشت	نظام ابنیه	
موسیقی طبیعی ایجاد شده بر اثر نظام آب و تحت تاثیر نظام های کاشت و ابنیه/ ایجاد مکان‌هایی خاص برای اجرای موسیقی درون باغ‌های گذشته و همچنین برپایی جشن‌ها و مراسم تشریفاتی در فضاهای مذکور	**موسیقی/ آب**	**شنوایی**	اصوات و آواهای متنوع از آب در نقاط گوناگون باغ (آبریز، آبگذر، آبشار، فواره‌های کوتاه و بلند، سطح شیب‌دار، جوها با کف‌سازی قلوه‌سنگ‌ها و به‌خصوص حرکت آب از روی سینه کبکی‌ها)	آوای پرندگان جلب شده	محرک های شنوایی در فضای داخل کوشک	زیبایی شناسی نمادین و فرمی صدای آب برای انسان در فرهنگ ایرانی و تصویری از تجربه مطلوب دارای تاثیر مستقیم بر روان انسان/ نوازش گوش با نجوای عنصر آب، جدایی ناگهانی مخاطب از ذهنیت‌های روزمره و حالت خودآگاه و آلودگی‌های صوتی تنش‌زای محیط بیرون و تاثیر مستقیم بر کیفیت محیط درون باغ/ حس محصوریت و به دنبال آن تقویت حس امنیت در درون باغ به طرز مطلوبی براثر موسیقی منتج از صوت آب / همراهی با انسان از داخل باغ تا داخل کوشک و پیوند فضای درون ابنیه(مصنوع) و باغ(طبیعت)
			انعکاس صوتی	صدای حرکت باد در میان درختان		خارج نمودن باغ از حالت یکنواختی
تغییرات رنگی چهارفصل باغ/ تنوعات رنگی تزئینات مربوطه/ تشابه رنگین میان باغ و منظر محیط (منظره دو رنگ باغ	**رنگ**		انعکاس سطح آیینه مانند آب از مناظر رنگی موجود	تنوع رنگی گل ها و گیاهان/ بدنه سبز دو سوی محور اصلی	تضاد رنگی کوشک و رنگ سبز درختان	ایجاد احساس لذت در انسان به واسطه تجربه این نوع فضا و نتیجه بخشی آرامش روح و کاهش تنش/ آبی یک رنگ ایده آل برای مکان‌های شفابخش و باعث ایجاد حس تسکین و فراغت بال

به اضافه آبی آسمان)		**بینایی**				
بازی نور در ابنیه/ سایه روشن های متنوع/ تجمیع نور و آب/ حضور نور در محور اصلی/ کنترل کننده و هدایت کننده های نوری/ شمع، شمعدان و چراغ ها/ کاربرد نور به علل مذهبی، آیینی، قداست و آذین بخشی جشن‌های ملی و مذهبی درفضاسازی معماری ایرانی باغ	**نور**		انعکاس نور و ایجاد روشنایی	درختان سایه‌افکن دو سوی کرت یا آب‌نما	-گشودگی های موجود در ابنیه باغ گذر دهنده نور فضای باغ به علت مشرفیت همه جانبه به محیط	بهره گیری از عنصر طبیعی نوردر بین عناصر طبیعی باغ ایرانی تا حد ممکن و ایفای نقش قابل توجه آن در عملکرد و تکمیل زیبایی باغ
چگونگی کاشت/ نوع محصول/ شکل و فرم/ فواید جنبی/ نوع و مکان کشت/ محل هایی برای فعالیت های باغبانی و کاشت گیاهان دارویی/چندلایه بودن عمق منظر/ طرح واره معماری گیاهی باغ ایرانی	**گیاه**		مسیرهای حرکتی همراه با نهرهای آب در جانب دیوارهای پیرامونی باغ به همراه درختان سایه افکن(بی بار یا باردار) ردیفی	مخروط دید/ محصوریت و تمرکز دردید/ کاشت پنج نقطه ای/ کاشت درختان مرتفع برای تاکید بر محورهای عمودی/ بافت های ریز و درشت	-پیوستگی و امتداد دید/ نظم و تقارن بصری/ محل استقرار کوشک در میانه تا انتهای محور اصلی باغ ایرانی به همراه ایوان های باز رو به محور	کارایی، پویایی، مقابله با ناسازگاری‌های محیطی، زیبایی و چشم‌نوازی در فصول مختلف/ گیاهان متعلق به باغ ایرانی به‌گونه‌ای نمادی از سلامت
گونه ها و صور متفاوت از نظر میزان دسترسی، خنکی، انعکاس و صوت (راکد، روان، فورانی)	**آب**		پیدا و پنهانی آب/ نمایش آب به صورت (خطی، سطحی و حجمی) و(راکد، روان، فورانی) به اشکال نهرهای اصلی، نهرهای فرعی، جوی ها، کانال‌ها، سینه کبکی، آبگردان،	تاکید بر محورهای آب به واسطه کاشت درختان همیشه سبز و خزان‌دار در کنار یکدیگر و در جانب		ترکیب "آب جاری" و"پوشش درخت"، ایجاد واحه‌ای در دل طبیعت خشک و تمثیلی از مناظر بهشتی/ ایجاد زیبایی و هویت مکانی/خیره کننده چشم از دور و دلپذیری از نزدیک/ تبدیل ملالت و بیهودگی به طراوت، نشاط، شادی و جریان زندگی / غنی ساختن مناظر شلوغ با فرم سبک و گستردگی خود/ نوازش دید

			آبشارهای کوچک به شکل آب‌نماهای پله‌ای، جوشگاه، فواره، شتر گلو، استخر، انواع حوض/ انعکاس اجزا	گذرگاه‌ها و جوی آب		کاربران به صورت برابری با ترکیبی بزرگ یا سازگاری با بی‌اهمیت‌ترین جزءها/ ایجاد آرامش با قرارگیری در گستره آرام منظره‌ای ساده یا ایجاد شکوه و شادمانی برای ناظران با حضور در مسیری پرشتاب و پرپیچ‌وخم
عطر برخی گل ها و گیاهان از جمله دارویی و عناصر دارای نوعی زیباشناسی نمادین در نظر ایرانیان	**رایحه**	**بویایی**	رطوبت و بوی خاک	معطر ساختن فضا با گل‌ها و گیاهان و میوه‌ها و ایجاد محصوریت و جلب تمرکز در بویایی	محرک بویایی داخل کوشک	ایجاد حالت تعادل در انسان و نتیجه دادن نیروبخشی و آرامش/ پیشنهاد قدم زدن و لذت بردن، رضایت و هماهنگی نفسانی و پیام معنوی به مسافران و کلیه افراد در تماس با باغ به علت وجود رایحه و عطرهای ناشی از وجود گل‌ها و گیاهان/ مکان یابی فضا در محیط باغ
تنوع پوست تنه و بافت گل و برگ و میوه	**آب/ گیاه**	**لامسه**	لطافت و خنکی آب/ خاک آب پاشی شده نرم	سایه اندازی/ لمس خاک و چمن/ محصوریت و تلطیف هوا/ زدودن گرد و غبار	محرک های بساوایی داخل کوشک/ بافت مصالح/ گرمای خورشید	دست زدن به یک شیء برای کشف معنای آن یک عمل ذاتی و طبیعت به‌عنوان یک میدان تجربه

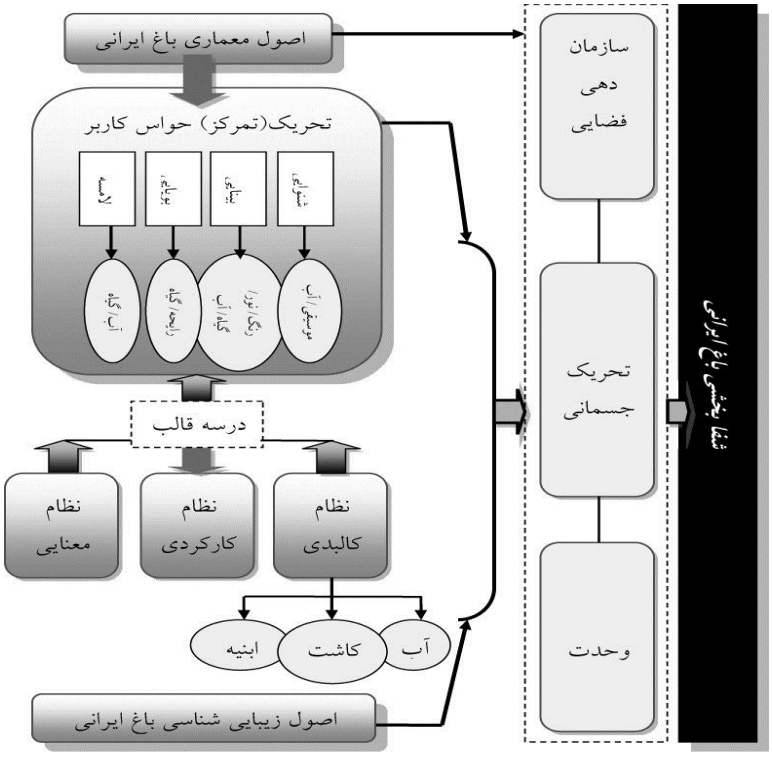

نمودار۱: روند شفابخشی باغ ایرانی؛ مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۵.

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۴ پاییز ۹۵
No.44 Automn 2016

۶. شفابخشی فضاهای (باز) شهری بر اساس نظریه روان‌شناسی برانگیختگی محیط

فضای باز شهری[۱] فضایی ست که شهروندان بدون نیاز به کنترل، حق ورود و حضور در آن را دارند (پاکزاد ۱۳۸۵). فضای باز فاقد پوشش سقف بوده و جداره‌های آن در قالب ساختمان‌ها و کالبد موجود در شهر می باشند که در صورت وجود از تمامی جهات این فضا را مسدود نمی‌کنند. (رفیعیان و دیگران ۱۳۹۱، ۳۶).

پس از مطالعه منابع موجود در زمینه شفابخشی فضاهای شهری و تمرکز بر تحقیقات انجام شده در این حوزه به این نتیجه رسیده می‌شود که از بین مؤلفه‌های حاصل از مدل نظریه روان‌شناسی برانگیختگی محیط (تحریک حواس پنج‌گانه تحت تأثیر موسیقی، رنگ، نور، گیاه، آب، سنگ و رایحه) تنها اندکی بر روی عامل طبیعت تمرکز گردیده است، و در سایر موارد پژوهشگران برخی دیگر از مؤلفه‌ها را جهت معرفی اصولی به‌منظور" طراحی فضاهای عمومی شهری شفابخش" تنها نام برده‌اند، ولیکن آن‌ها را مورد بسط و تدقیق قرار نداده‌اند.

در مورد تاثیرات شفابخشی طبیعت در فضاهای باز شهری فردریک لاو اولمستد[۲] از معماران منظر قرن نوزدهم، حضور انسان‌ها در طبیعت بکر و دیدن مناظر طبیعی را برای کاهش فشارهای روانی زندگی روزمره شهروندان مؤثر دانست. وجود چشم‌اندازهای طبیعی و درختان در فضاهای شهری مانند گذرهای پیاده، بوستان‌ها و باغ‌های شفابخش می‌تواند اثرات مفیدی بر آرامش روانی و تمدید قوای ذهنی ساکنان شهری برجای نهد. دسترسی فیزیکی یا بصری به فضاهای باز و طبیعت همواره یکی از معیارهای ارزیابی کیفیت محیط شهری شمرده شده است (باقری و عظمتی،۹۱).

از طرفی حیات مطلوب یک شهر مستلزم وجود فضاهای مطلوب و با کیفیت است. فضاهای شهری به عنوان یکی از مهم‌ترین فضاهای عمومی موثر بر تجربه مردم از زندگی در شهر به‌طور مستقیم و غیرمستقیم می‌توانند کیفیت زندگی افراد را ارتقا

۱. Open Space

۲. Frederick Law Olmsted

بخشند. حفظ کیفیت محیطی یا کالبدی از مهم ترین اصول برنامه ریزی شهری و خود عاملی ست برای شفابخشی فضاهای شهری. طراحی و ارتقای کیفیت فضاهای شهری می‌تواند به افزایش سطح سلامت عمومی شهروندان منجر شود. در این راستا استناد به نظریه سازمان بهداشت جهانی[1] نیز صورت گرفته است، بر این اساس برای تأمین سلامت انسان علاوه بر ایمن‌سازی افراد در برابر بیماری‌ها، ارتقای کیفیت محیط زندگی نیز تعیین‌کننده دانسته شده است (WHO ۱۹۹۷) .

با بررسی تحقیقات مربوط به کیفیت و شفابخشی فضاهای باز شهری وتناظر مؤلفه‌های هر دو عرصه و گزینش مؤلفه‌های مشترک به مؤلفه‌های شفابخشی و کیفیت (مطلوبیت) فضاهای باز شهری دست یافته می‌شود.

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۴ پاییز ۹۵
No.44 Automn 2016

نمودار ۲.مؤلفه‌های شفابخشی و کیفیت(مطلوبیت) فضاهای باز شهری؛ ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۵.

به‌منظور بررسی ارتباط میان مؤلفه‌های شفابخشی محیط و فضاهای باز شهری، پژوهشگر از میان یازده مؤلفه فوق‌الذکر مؤلفه‌هایی را که با حواس مرتبط‌تر به نظر می‌آمدند برگزید و درنتیجه مؤلفه‌های "تحریک حواس، حس مشارکت، حس تعلق" در این حوزه حاصل گشتند، چون "حس امنیت"حسی درونی و تابع دیدگاه و حالات درونی افراد است از زمره مؤلفه‌های مرتبط با حواس کنار گذاشته می‌شود، مؤلفه "تعاملات اجتماعی" به علت اینکه ویژگی رفتاری افراد استفاده‌کننده از یک فضای شهری را در مقایسه با مفاهیم سایر مؤلفه‌های باقی‌مانده نشان می‌دهد و امکان سنجش آن نسبت به دیگر مؤلفه‌ها به میزان بیشتری وجود دارد به‌عنوان مؤلفه چهارم برگزیده می‌شود.

۷. تجزیه و تحلیل داده ها

از جمع ۱۱۰ نفر پاسخگو به سؤالات موجود در پرسش نامه های تحقیق ، ۵۳/۶ درصد مرد و ۴۶/۴ درصد زن می‌باشند. لذا به میزان کمی، تعداد پاسخگویان مرد بیشتر از تعداد پاسخگویان زن می‌باشد.

نمودار۳: نمودار فراوانی جنسیت پاسخگویان؛ ماخذ: یافته های پژوهش.

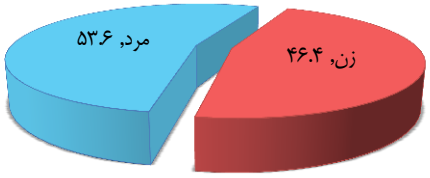

سن پاسخگویان برحسب سال و بر اساس اطلاعات پرسشنامه‌ها به‌صورت میانگین و انحراف استاندارد محاسبه گردید. میانگین سنی پاسخگویان ۵۳/۷۷ سال با انحراف استاندارد ۶/۵۳۴ سال می‌باشد. همچنین حداقل سن در میان پاسخگویان ۴۵ سال و حداکثر سن ۶۶ سال می‌باشد.

جهت به دست آوردن نتایج بهتری در این تحقیق، سن پاسخگویان به رده‌های مختلف سنی تقسیم و فراوانی هر رده به تصویر کشیده شده است. بیشترین رده سنی در بین پاسخگویان، رده سنی بین ۴۰ تا ۵۰ سال و به تعداد ۴۶ نفر(۴۱/۸ درصد) است. همچنین رده سنی ۵۰ تا ۶۰ سال با ۴۱ نفر (۳۷/۲ درصد) رده دوم در میزان فراوانی را به خود اختصاص داده است. سایر پاسخگویان به میزان ۲۰/۹ درصد نیز بین ۶۰ تا ۷۰ سال سن دارند.

۱. The World Health Organization

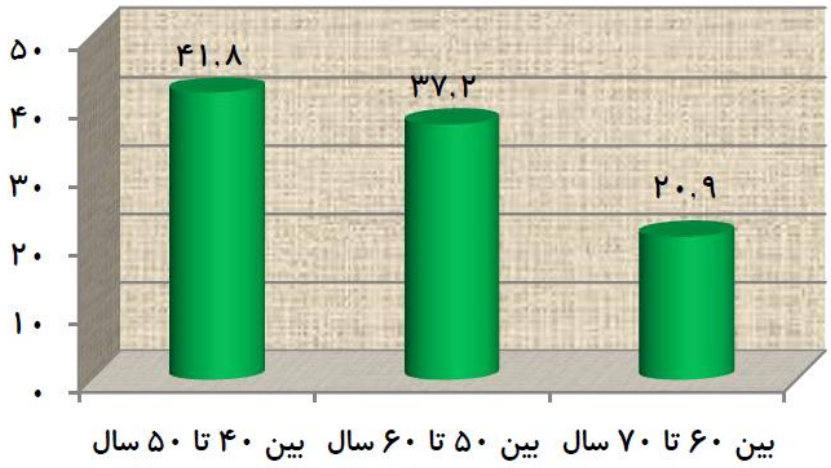

نمودار۴ : نمودار فراوانی سن پاسخگویان؛ ماخذ: یافته های پژوهش.

هم‌چنین بیشترین سطح تحصیلات در بین پاسخگویان به میزان ۳۶/۴ درصد مربوط به سطح دیپلم؛ و کمترین میزان تحصیلات نیز به میزان ۲/۷ درصد مربوط به سطح دکترا می‌باشد. همچنین درصد مربوط به سایر مقاطع در نمودار فراوانی سطح تحصیلات نشان داده شده است. تنها ۴۳/۶ درصد از پاسخگویان دارای تحصیلات دانشگاهی می‌باشند.

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۴ پاییز ۹۵
No.44 Automn 2016

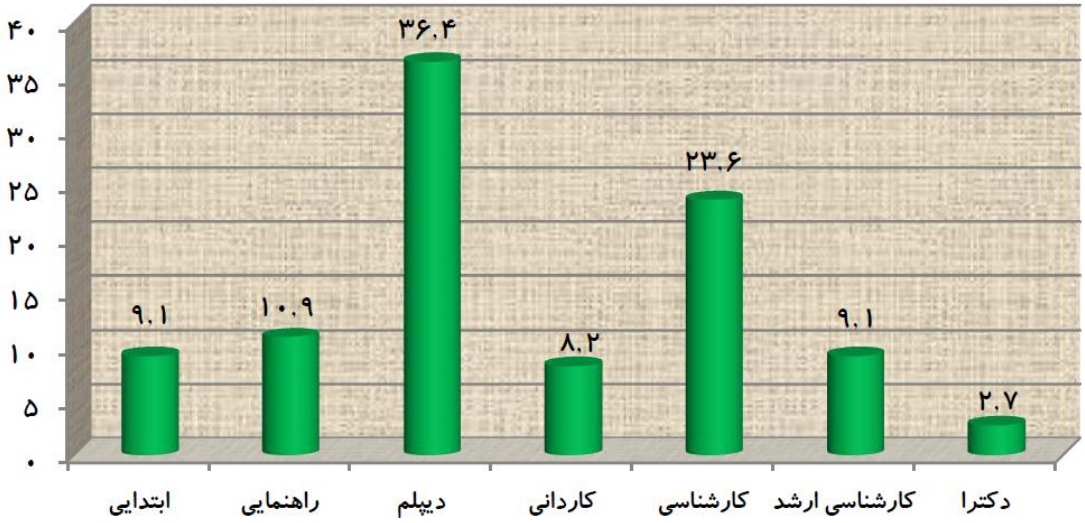

نمودار ۵: نمودار فراوانی سطح تحصیلات پاسخگویان؛ ماخذ: یافته های پژوهش.

برای پاسخ گویی به سوال اول تحقیق یعنی بررسی تاثیر عوامل شفابخشی منظر در باغ ایرانی، ۶ عامل به شرح جدول زیر موردمطالعه و سنجش قرار گرفته است. نتایج به دست آمده از تحقیق حاکی از آن است که میانگین رتبه محاسبه‌شده برای این عوامل به شرح جدول زیر می‌باشد.

جدول۳: میانگین رتبه عوامل مؤثر بر شفابخشی منظر در باغ ایرانی؛ ماخذ: یافته های پژوهش.

عوامل مؤثر بر شفابخشی منظر در باغ ایرانی	میانگین رتبه
موسیقی	۲،۸۱
رنگ	۴،۳۷
نور	۳،۶۳
گیاه	۳،۲۳
آب	۴،۲۰
رایحه	۲،۷۶

از نتیجه آزمون فریدمن در جدول زیر، مشاهده می‌شود که سطح معنی‌داری ((۰/۰۵ > sig کمتر از α می‌باشد، همچنین مقدار آماره خی‌دو برابر با ۷۷/۷۹۷ برآورد شده است؛ لذا بنا به اطلاعات موجود فرضیه صفر مبنی بر برابری تأثیر عوامل مذکور بر شفابخشی منظر در باغ ایرانی، رد می‌شود. به عبارتی می‌توان گفت میزان تأثیر موسیقی، رنگ، نور، گیاه، آب و رایحه بر شفابخشی منظر در باغ ایرانی، با یکدیگر متفاوت است.

جدول ۴: نتایج آزمون فریدمن درباره وجود تفاوت بین عوامل مؤثر بر شفابخشی منظر در باغ ایرانی؛ ماخذ: یافته های پژوهش.

تعداد	۱۱۰
مقدار آماره خی‌دو	۷۷،۷۹۷
درجه آزادی	۵
سطح معناداری	.۰۰۰

اکنون به‌منظور مقایسه میانگین رتبه این شش عامل با هم، مشاهده می‌شود که از دیدگاه پاسخگویان "رنگ" بیشترین تأثیر را بر شفابخشی منظر در باغ ایرانی دارد. پس‌ازآن به ترتیب آب، نور، گیاه و موسیقی بر شفابخشی منظر در باغ ایرانی تأثیر دارند. درنهایت، میزان "رایحه" با کمترین میزان در بین این عوامل بر شفابخشی منظر در باغ ایرانی تأثیرگذار است؛ بنابراین رتبه‌بندی این شش مؤلفه به این صورت است که:

۱.رنگ ۲.آب ۳. نور ۴.گیاه ۵.موسیقی۶. رایحه

به منظور یافتن پاسخ سوال دوم تحقیق یعنی بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت و شفابخشی فضاهای باز شهری، چهار عامل به شرح تحریک حواس، حس تعلق، حس مشارکت و همچنین تعاملات اجتماعی موردمطالعه و سنجش قرار گرفته است. نتایج به دست آمده در جدول زیر، میانگین رتبه محاسبه‌شده برای هر یک از این عوامل را نشان می‌دهد.

جدول۵ : میانگین رتبه عوامل مؤثر بر کیفیت و شفابخشی فضاهای باز شهری؛ ماخذ: یافته های پژوهش.

عوامل مؤثر بر فضاهای باز شهری	میانگین رتبه
تحریک حواس	۲,۹۹
حس تعلق	۲,۰۸
حس مشارکت	۲,۴۰
تعاملات اجتماعی	۲,۵۳

همان‌طور که از جدول زیر مشاهده مـی‌شـود، بـرای آماره خی‌دو مقداری برابر با ۲۹/۸۱۴ به دست آمده و سطح معناداری نیز برابر صفر (sig = ۰/۰۰۰ < ۰/۰۵) برآورد شده است؛ لذا بنا بـه اطلاعات موجود فرضیه صفر رد مـی‌شـود. بنـابراین اثبات می‌شود میزان تأثیر عوامل «تحریـک حـواس »،«حـس تعلـق»، «حـس مشـارکت» و «تعـاملات اجتمـاعی» بـر کیفیـت و شفابخشـی فضـاهای بـاز شـــهری، بـــا یکـــدیگر متفـــاوت اســـت.

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۴ پاییز ۹۵
No.44 Automn 2016

جدول۶: نتایج آزمون فریدمن درباره وجود تفاوت بین عوامل مؤثر بر کیفیت و شفابخشی فضاهای باز شهری؛ ماخذ: یافته‌های پژوهش.

تعداد	۱۱۰
مقدار آماره خی‌دو	۲۹,۸۱۴
درجه آزادی	۳
سطح معناداری	.۰۰۰

حال که اثبات گردید میانگین رتبه این چهـار عامـل با هم متفاوت است، جهت تعیین ترتیب تأثیر هرکدام میانگین رتبه آن‌ها با هم مقایسه شد. همان‌طور کـه مشاهده می‌شود نتیجه این تحقیق حاکی از این است که تحریـک حـواس بیشـترین تـأثیر و حـس تعلـق کمترین تأثیر را بر کیفیت و شفابخشی فضاهای بـاز شهری دارنـد. در ادامـه رتبـه‌بنـدی هرکـدام از ایـن عوامل با توجه بـه نتیجـه آزمـون فریـدمن بـه ایـن صورت مشخص می‌گردد:

۱. تحریک حواس ۲. تعاملات اجتماعی ۳. حـس مشارکت۴. حس تعلق

برای یافتن پاسخ سوال سوم تحقیق با توجه به ایـن موضوع که هر یک از مؤلفه‌های مدنظر یـک متغیـر فاصله‌ای است، از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد.

- بین تمامی عوامل مؤثر بر شفابخشی منظر در باغ ایرانی با تحریک حواس رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. مقدار ضریب همبستگی بین مؤلفه موسیقی با تحریک حواس برابر با ۰/۲۳۴ بوده و سطح معناداری لازم کمتر از ۰/۰۵ است. لذا افزایش کاربرد موسیقی در فضای پارک، بر روی افزایش تحریک حواس پاسخگویان مؤثر بوده است و بالعکس کاهش کاربرد موسیقی در پارک، باعث کاهش تحریک حواس پاسخگویان خواهد شد. مقدار ضریب همبستگی بین کاربرد رنگ در فضای پارک بر روی تحریک حواس ۰/۴۷۶، مقدار ضریب همبستگی بین کاربرد نور در فضای پارک بر روی تحریک حواس ۰/۴۶۸، مقدار ضریب همبستگی بین کاربرد گیاه در فضای پارک بر روی تحریک حواس ۰/۳۴۶، مقدار ضریب

همبستگی بین کاربرد آب در فضای پارک بر روی تحریک حواس ۰/۵۰۲ و مقدار ضریب همبستگی بین کاربرد رایحه در فضای پارک بر روی تحریک حواس ۰/۵۰۲ و سطح معناداری لازم کمتر از ۰/۰۱ است. بدین معنا که با افزایش هر یک از عوامل تأثیرگذار بر شفابخشی منظر در باغ ایرانی، میزان محرک کیفی تحریک حواس افزایش و با کاهش هر یک از این عوامل تأثیرگذار، میزان محرک کیفی تحریک حواس کاهش پیدا خواهد کرد.

- مقدار ضریب همبستگی بین کاربرد رنگ در فضای پارک بر روی حس تعلق ۰/۳۲۲، مقدار ضریب همبستگی بین کاربرد نور در فضای پارک بر روی حس تعلق ۰/۴۱۵، مقدار ضریب همبستگی بین کاربرد گیاه در فضای پارک بر روی حس تعلق ۰/۳۴۱، مقدار ضریب همبستگی بین کاربرد آب در فضای پارک بر روی حس تعلق ۰/۵۷۸ و مقدار ضریب همبستگی بین کاربرد رایحه در فضای پارک بر روی حس تعلق ۰/۴۴۰ و سطح معناداری لازم کمتر از ۰/۰۱ است. بدین معنا که با افزایش هر یک از عوامل رنگ، نور، گیاه، آب و رایحه در باغ ایرانی، میزان محرک کیفی حس تعلق افزایش و با کاهش هر یک از این عوامل تأثیرگذار، میزان محرک کیفی حس تعلق کاهش پیدا خواهد کرد. کاربرد موسیقی در فضای پارک نیز با توجه به این موضوع که سطح معناداری آن بیش از ۰/۰۵ گردیده، هیچ رابطه‌ای با محرک کیفی حس تعلق ندارد.
- مقدار ضریب همبستگی بین کاربرد نور در فضای پارک با حس مشارکت ۰/۲۰۰ و مقدار ضریب همبستگی بین کاربرد رایحه در فضای پارک با حس مشارکت ۰/۲۱۷ بوده و سطح معناداری لازم کمتر از ۰/۰۵ است. همچنین مقدار ضریب همبستگی بین کاربرد گیاه در فضای پارک با حس مشارکت ۰/۳۶۷ و مقدار ضریب همبستگی بین کاربرد آب در فضای پارک با حس مشارکت ۰/۳۳۵ و سطح معناداری لازم کمتر از ۰/۰۱ است. بدین معنا که با افزایش هر یک از عوامل نور، گیاه، آب و رایحه در باغ ایرانی، میزان محرک کیفی حس مشارکت افزایش و با کاهش هر یک ازاین عوامل تأثیرگذار، میزان محرک کیفی حس مشارکت کاهش پیدا خواهد کرد. کاربرد مؤلفه‌های موسیقی و رنگ در فضای پارک نیز با توجه به این موضوع که سطح معناداری آن بیش از ۰/۰۵ گردیده، هیچ رابطه‌ای با محرک کیفی حس مشارکت ندارند.
- مقدار ضریب همبستگی بین کاربرد رنگ در فضای پارک با تعاملات اجتماعی ۰/۲۹۲، مقدار ضریب همبستگی بین کاربرد نور در فضای پارک با تعاملات اجتماعی ۰/۳۸۳، مقدار ضریب همبستگی بین کاربرد گیاه در فضای پارک با تعاملات اجتماعی ۰/۴۲۹، مقدار ضریب همبستگی بین کاربرد آب در فضای پارک با تعاملات اجتماعی ۰/۵۲۴ و مقدار ضریب همبستگی بین کاربرد رایحه در فضای پارک با تعاملات اجتماعی ۰/۳۵۲ و سطح معناداری لازم کمتر از ۰/۰۱ است. بدین معنا که با افزایش هر یک از عوامل رنگ، نور، گیاه، آب و رایحه در باغ ایرانی، میزان محرک کیفی تعاملات اجتماعی افزایش و با کاهش هر یک از این عوامل تأثیرگذار، میزان محرک کیفی تعاملات اجتماعی کاهش پیدا خواهد کرد. کاربرد موسیقی در فضای پارک نیز با توجه به این موضوع که سطح معناداری آن بیش از ۰/۰۵ گردیده، هیچ رابطه‌ای با محرک کیفی تعاملات اجتماعی ندارد.

جدول۷ : ضریب همبستگی بین عوامل مؤثر بر شفابخشی منظر در باغ ایرانی با محرک‌های کیفی شفابخشی فضاهای باز شهری؛ ماخذ: یافته های پژوهش.

متغیرها	موسیقی	رنگ	نور	گیاه	آب	رایحه	تحریک حواس	حس تعلق	حس مشارکت	تعاملات اجتماعی
موسیقی	۱									
رنگ	.۴۲۶**	۱								
نور	.۴۱۴**	.۶۲۶**	۱							
گیاه	.۱۸۸*	.۲۷۴**	.۴۰۹**	۱						
آب	.۴۱۹**	.۵۶۱**	.۶۳۲**	.۵۲۱**	۱					
رایحه	.۲۳۵*	.۳۴۶**	.۳۱۶**	.۳۷۱**	.۴۸۸**	۱				
تحریک حواس	.۲۳۴*	.۴۷۶**	.۴۶۸**	.۳۴۶**	.۵۰۲**	.۵۰۲**	۱			
حس تعلق	.۱۴۹	.۳۲۲**	.۴۱۵**	.۳۴۱**	.۵۷۸**	.۴۴۰**	.۵۵۱**	۱		
حس مشارکت	.۱۷۱	.۱۲۰	.۲۰۰*	.۳۶۷**	.۳۳۵**	.۲۱۷*	.۲۱۵*	.۳۹۸**	۱	
تعاملات اجتماعی	.۱۵۹	.۲۹۲**	.۳۸۳**	.۴۲۹**	.۵۲۴**	.۳۵۲**	.۴۰۲**	.۶۴۱**	.۴۹۸**	۱

$P \leq ۰/۰۵^{*}$ $P \leq ۰/۰۱^{**}$

۸. نتیجه‌گیری و جمع‌بندی

براساس نظر ادوارد هال فضاهای حسی درک شده توسط سیستم‌های مؤثر حسی تحت عنوان فضاهای شنیداری، دیداری، بویایی و حس لامسه نامیده می شوند و محرک‌های محیطی مؤثر در هریک از این فضاها که موجب شفابخشی در محیط هستند به ترتیب "موسیقی (صوت)، رنگ، نور، گیاه، آب، سنگ و رایحه" معرفی می‌شوند و به مدل‌هایی در حیطه این موضوعات دست یافته می شود.سپس نتیجه گرفته می شود کلیه مولفه های شش گانه شفابخشی محیط مبنی بر نظریه روان شناسی برانگیختگی محیط به غیر از مولفه سنگ دارای تاثیرات شفابخشی در منظر باغ ایرانی خواهند بود. پس‌ازآن با مطالعه شفابخشی فضاهای باز شهری و با توجه به اینکه کیفیت فضاهای شهری خود عاملی‌ست برای شفابخشی آن‌ها، مؤلفه‌های مشترک در این دو حوزه تدوین می‌گردند که عبارت‌اند از "تحریک حواس، مشارکت، سازمان‌دهی فضایی، نفوذپذیری، امنیت، حس تعلق، پایداری، اختلاط کاربری، سازگاری، تعاملات اجتماعی و انعطاف‌پذیری".

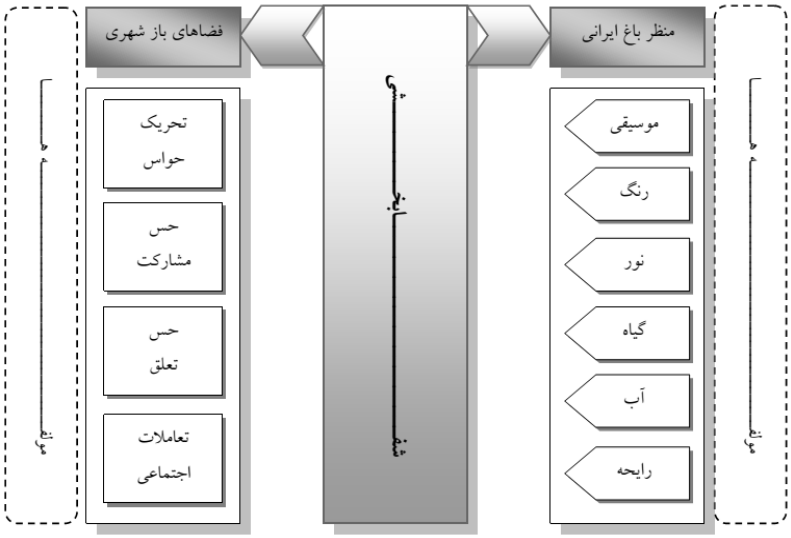

نمودار۶: معرفی مؤلفه‌های تحقیق (مؤلفه‌های شفابخشی منظر باغ ایرانی و فضاهای باز شهری) ؛ مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۵.

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۴ پاییز ۹۵
No.44 Automn 2016

با توجه به جداول آماری مربوطه تأثیر مؤلفه‌های شفابخشی منظر در باغ ایرانی با یکدیگر متفاوت بوده است. در میان این مولفه ها بیشترین رتبه مربوط به رنگ با مقدار میانگین ۴,۳۷ می‌باشد و در انتها نیز مؤلفه رایحه با مقدار میانگین ۲,۷۶ دارای کمترین میزان تأثیر می‌باشد.

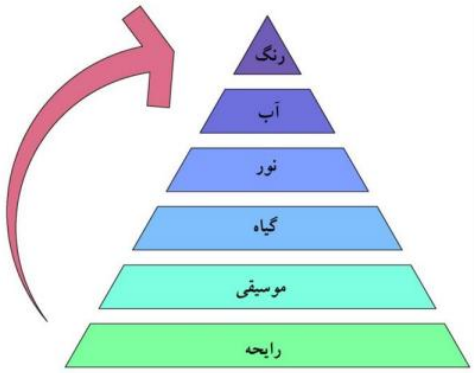

تصویر۳: ترتیب اولویت تأثیرگذاری مؤلفه‌های شفابخشی منظر باغ ایرانی؛ مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۵.

هم‌چنین پس از سنجش مؤلفه‌های تأثیرگذار بر کیفیت و شفابخشی فضاهای باز شهری، نتایج تحقیق حاکی از آن است که مؤلفه تحریک حواس با مقدار میانگین ۲,۹۹ بیشترین تأثیر را داشته و در انتها نیز مؤلفه حس تعلق با مقدار میانگین ۲,۰۸ کمترین تأثیر را بر فضاهای باز شهری دارد.

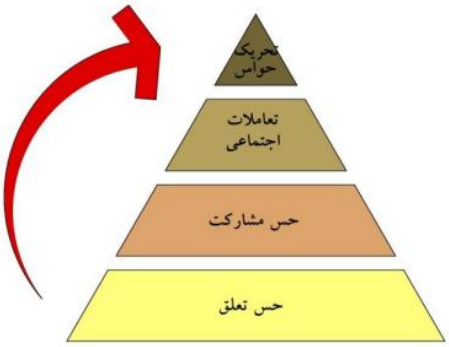

تصویر ۴: ترتیب اولویت تأثیرگذاری مؤلفه‌های شفابخشی فضاهای باز شهری؛ مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۵.

در مورد ارتباط بین مؤلفه‌های شفابخشی "منظر باغ ایرانی و فضاهای باز شهری" بایستی مطرح نمود مولفه رنگ بیشترین همبستگی[1] را با مولفه تحریک حواس دارد و پس از آن به ترتیب با حس تعلق و تعاملات اجتماعی دارای همبستگی ست، همچنین این مولفه با مولفه حس مشارکت هیچ همبستگی ای ندارد. مؤلفه آب به‌عنوان دومین مؤلفه شفابخشی منظر در باغ ایرانی مطرح بوده و به ترتیب با تمامی هر چهار مؤلفه شفابخشی فضاهای باز شهری حس تعلق، تعاملات اجتماعی، تحریک حواس و حس مشارکت دارای همبستگی می‌باشد. مؤلفه نور،

۱. منظور از وجود "همبستگی" بین دو مولفه وجود "ارتباط" بین آن‌ها می‌باشد.

سومین مؤلفه حائز اهمیت در شفابخشی منظر باغ ایرانی است و با تمامی هر چهار مؤلفه شفابخشی فضاهای باز شهری به ترتیب تحریک حواس، حس تعلق، تعاملات اجتماعی و حس مشارکت دارای همبستگی می‌باشد. مؤلفه گیاه، چهارمین مؤلفه مطرح در شفابخشی منظر باغ ایرانی بوده و این مؤلفه نیز به ترتیب با تمامی هر چهار مؤلفه شفابخشی فضاهای باز شهری تعاملات اجتماعی، حس مشارکت، تحریک حواس و حس تعلق دارای همبستگی می‌باشد. مؤلفه موسیقی پس از گیاه، مؤلفه مطرح و حائز اهمیتی در شفابخشی منظر باغ ایرانی ست و فقط با مؤلفه تحریک حواس از مولفه های شفابخشی فضاهای باز شهری دارای همبستگی می‌باشد. رایحه به‌عنوان کم‌اهمیت‌ترین و آخرین مؤلفه مؤثر در میان سایر مؤلفه‌های شفابخشی منظر در باغ ایرانی مطرح بوده که به ترتیب با تمامی مؤلفه‌های شفابخشی فضاهای باز شهری تحریک حواس، حس تعلق، تعاملات اجتماعی، حس مشارکت دارای همبستگی می‌باشد.

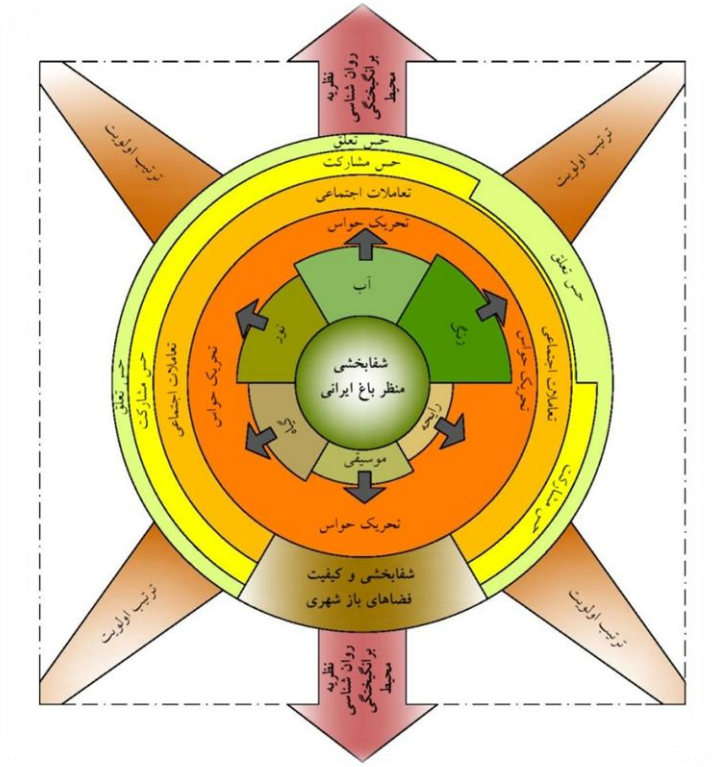

تصویر۵ : ترتیب تاثیر و ارتباط مولفه های شفابخشی منظر باغ ایرانی و فضاهای باز شهری؛ مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۵.

مدیریت شهری
فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۴۴ پاییز ۹۵
No.44 Automn 2016

منابع و ماخذ

۱. امین زاده، بهناز. (۱۳۸۶). مناظر شهری: شفابخشی و منظر درمانی با طبیعت. شهرداری-ها. سومین همایش ملی فضای سبز و منظر شهری. شماره ۲۲.

۲. باقری، محمد. و حمیدرضا عظمتی. (۱۳۹۱). ارتقای سلامت جسمی- روانی شهروندان با طراحی محیط و منظر شهری. انسان و محیطزیست.

۳. پاکزاد، جهانشاه. (۱۳۸۵). مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری. تهران: شهیدی.

۴. دلفان، خلیل. پریسا دری. و مهرناز حاتمی. ۱۳۹۰. طراحی و ایجاد باغ‌های شفابخش با استفاده از گیاهان دارویی بومی ایران. تهران: همایش باغ گیاه‌شناسی ملی ایران.

۵. رفیعیان، مجتبی. و [دیگران]. (۱۳۹۱). بررسی تطبیقی رویکردهای سنجش کیفیت در طراحی

فضاهای عمومی شهری. انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران. شماره ۴.
۶. شاهچراغی، آزاده. (۱۳۸۸). تحلیل فرآیند ادراک محیط باغ ایرانی بر اساس نظریه روان‌شناسی بوم‌شناختی. هویت شهر. سال سوم، شماره ۵.
۷. صدیقی، دانیال. (۱۳۹۱). باغ شفابخش ارس. پایان‌نامه کارشناسی ارشد مهندسی معماری. پردیس هنرهای زیبا. دانشگاه تهران.
۸. لنگ، جان. (۱۳۸۱). آفرینش نظریه معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط. ترجمه علیرضا عینی فر. تهران: دانشگاه تهران.
۹. مطلبی، قاسم. (۱۳۸۰). روان‌شناسی محیطی دانشی نو در خدمت معماری و طراحی شهری. هنرهای زیبا. شماره ۱۰.
۱۰. ماتلاک، جان. (۱۳۸۰). آشنایی با طراحی محیط و منظر. تهران: سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهر تهران.
۱۱. نیکبخت، علی. (۱۳۸۳). پزشکی در منظرسازی نوین باغ‌های شفابخش. باغ نظر. شماره ۲.
۱۲. نجاتی، وحید. و [دیگران]. (۱۳۹۰). مقایسه ابعاد کیفیت زندگی در دهه های سنی مختلف: پیش بینی برای سالمندان. مجله دانشگاه علوم پزشکی فسا. سال اول، شماره ۴.
۱۳. مرتضوی، شهرناز. (۱۳۸۰). روان‌شناسی محیط و کاربرد آن. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
۱۴. هادوی، سارا. (۱۳۸۳). توسعه ایده منظر شفابخش در فضای عمومی شهری (نمونه موردی: بوستان ابریشم). پایان‌نامه کارشناسی ارشد مهندسی طراحی محیط‌زیست. دانشکده محیط‌زیست. دانشگاه تهران.

۱۵. Cooper Marcus, C. &Barnes, M. (۱۹۹۵). Gardens in Healthcare Facilities: Uses, Therapeutic Benefits, and Design. New York, NY: Wiley.
۱۶. Cooper Marcus, C. &Barnes, M. (۱۹۹۹). Healing Gardens, Therapeutic Benefits and Design Recommendatins. New York, NY: Wiley.
۱۷. Hall, E. T. (۱۹۹۰). The Hidden Dimension. New York: Anchor Books.
۱۸. Ulrich, R. S., et al. (۱۹۹۱). Stress recovery during exposure to natural and urban environments. Journal of Environmental Psychology, ۱۱.
۱۹. Van den Berg, A. et al. (۲۰۱۰). Green Space as a Buffer between Stressful Life Events and Health. Journal of Social Science & Medicine. (۷۰).
۲۰. Williams, A. (۱۹۹۹). Therapeutic Landscapes: The Dynamic Between Place and Wellness. Lanham, MD: University Press of America.
۲۱. WHO. (۱۹۹۷). City Planning for health and sustainable development. European Sustainable Development and Health. Series ۲.EUR/ICP/. POLC ۰۶ ۰۳ ۰۵B.